

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто сучасні підходи у педагогічній літературі щодо підготовки майбутніх учителів до полікультурної міжособистісної взаємодії. Проаналізовано основні складові професійної підготовки: мотиваційно-цільовий, змістово-операційний, результативний.

У нових соціально-педагогічних умовах потрібен учитель, який є активним суб'єктом продуктивної педагогічної діяльності, а не тільки носієм сукупності наукових знань і способів їх передачі. Суспільство чекає вчителя з новим світоглядом, який володіє сучасними розвиваючими технологіями, готовий до інноваційної діяльності, до постійного педагогічного пошуку, завдяки якому і стає можливим творчий навчально-виховний процес у школі.

Аналіз літератури показав, що проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців – одна з найважливіших у педагогічній науці. Свідченням цьому можуть служити численні та різноаспектні дослідження О.А. Абдулліної, С.І. Архангельського, Л.Г. Вяткіна, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, В.А. Кан-Каліка, Н.В. Кузьміної, Н.Г. Ничкало, Г.К. Паринової, І.П. Раченко, С.О. Сисоевої, В.О. Сластьоніна, А.І. Щербакова та ін.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб визначити особливості полікультурного змісту професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

У педагогічній науці склалися різні підходи до визначення сутності професійної підготовки студентів, але загальним, об'єднуючим є розуміння її як цілеспрямованого педагогічного процесу. Концептуальне обґрунтування цієї проблеми ми знаходимо в працях О.А. Абдулліної, яка наголошує на тому, що професійна підготовка майбутніх учителів має бути спрямована на озброєння їх глибокими і всебічними знаннями й уміннями зі своєї спеціальності, знанням змісту і методів науки, а так само практичними уміннями [1: 24].

У своїх дослідженнях з питань професійної підготовки студентів В.О. Сластьонін також наголошує на необхідності формування у студентів теоретичних знань в обсязі "достатньому і необхідному для того, щоб випускник педагогічного вузу, засвоївши їх, міг: а) будувати свою професійну діяльність на високому науково-педагогічному рівні; б) самостійно вивчати, описувати і пояснювати реальні педагогічні явища, приймати обґрунтовані професійні рішення; в) самостійно добувати науково-педагогічні знання, вміло і швидко орієнтуватися в потоці інформації, що надходить" [2: 66].

Зростання інтересу до цієї проблеми в останні роки свідчить про актуальність і своєчасність звертання до неї. У сучасній педагогічній науці вивчаються різні її аспекти: зміст і сутність професійної підготовки (В.І. Андреев, А.М. Бойко, Н.М. Боритко, О.А. Дубасенюк, Р.П. Скульський та ін.); її особливості (Г.П. Васянович, А.О. Вербицький, С.М. Годнік, Н.Б. Крилова, М.П. Лещенко та ін.); види підготовки (С.У. Гончаренко, О.В. Мудрик, Н.К. Сергеев та ін.); спрямованості (М.Н. Бурмистрова, А.В. Хутірський, В.О. Якунін та ін.).

Вивчення педагогічної літератури з досліджуваної проблеми показує, що авторами представлена досить розгорнута програма професійної підготовки студентів, яка сприяє більш глибокому проникненню в її сутність: професійну підготовку Б.Ф. Райський пов'язує з оволодінням студентами великого обсягу знань, Г.П. Васянович, М.П. Лещенко бачать у ній процес збагачення професійними й особистісними якостями, С.О. Сисоева доповнює зміст творчою-експериментальною підготовкою, Н.В. Кузьміна звертає увагу на культуру педагогічного спілкування, що є складовою частиною взаємодії її суб'єктів, Є.С. Барбіна – на формування професійної майстерності, Н.В. Кичук – на саморозвиток особистості студентів, М.Н. Бурмистрова, Г.К. Парінова – на продуктивний аспект підготовки. Привертає до себе увагу той факт, що аспект полікультурності і полікультурної міжособистісної взаємодії у підготовці майбутнього вчителя розглянутий явно недостатньо, він тільки позначений.

Сама категорія полікультурної освіти визначається різними авторами по-різному (О.В. Дубовик, В.С. Болгаріна, І.Ф. Лощенова, О.В. Сухомлинська та ін.), однак вони можуть бути використані для виділення ключових ідей професійно-педагогічної підготовки до полікультурної міжособистісної взаємодії (ПМВ):

- підготовка до ПМВ – новий спосіб теоретичної концептуалізації і практичної організації педагогічних процесів на основі цінностей рівноправного діалогу, взаємної поваги і ненасильства між індивідуальними і колективними суб'єктами;
- підготовка з позицій полікультурності – активне соціально-педагогічне середовище, що припускає одночасне існування декількох ціннісних і цільових основ та перспектив, доступних кожному суб'єкту виховного простору, а також діалог між ними;
- підготовка з позицій полікультурності припускає таку її організацію, яка заснована на пріоритеті соціально-ціннісних форм змісту, засобах їх постійного діалогу і забезпечена демократичними механізмами вироблення і реалізації рішень.

У рамках дослідження особливого значення набуває вивчення компонентів професійно-педагогічної підготовки студентів. Вона, як і будь-яка інша, містить у собі безліч компонентів і обов'язково повинна враховувати багатофункціональність взаємодії її суб'єктів.

У своїх роботах В.П. Андрущенко, С.В. Кульневич, Є.В. Бондаревська виділяють такі компоненти педагогічної підготовки, як: 1) формування діалектико-матеріалістичного світогляду, моральної вихованості, соціальної активності; 2) загальна педагогічна і психологічна підготовка, що включає знання закономірностей виховного процесу, цілей, методів, засобів і організаційних форм навчання та виховання, глибоке розуміння учнів і виховуючого середовища, здатність здійснювати комплексний підхід до виховання, оволодіння педагогічними вміннями, зокрема вміннями проектувати й аналізувати результати своєї педагогічної діяльності, професійно оцінювати застосовувані засоби і знаходити їх оптимальні поєднання; 3) спеціальна підготовка, тобто підготовка до навчально-виховної роботи з предмета; 4) підготовка до роботи класного керівника, до роботи з дитячими громадськими організаціями; 5) формування вмінь та навичок суспільно-політичної і культосвітньої роботи серед населення; 6) підготовка до здійснення елементів наукового дослідження у процесі педагогічної діяльності, до пошуку найбільш ефективних способів навчання і виховання на основі впровадження в навчально-виховний процес досягнень передового досвіду і педагогічної науки [3: 84]. В основі виділення представлених компонентів, як видно, лежать різні види підготовки.

Проведений теоретичний аналіз (Н.В. Абашкіна, І.Д. Бех, І.А. Зязюн, Л.В. Кондрашова, Н.В. Кузьміна, Л.П. Пуховська) дозволив виділити **поелементний склад професійної підготовки майбутніх фахівців**. На основі сучасних даних філософських, психологічних, педагогічних та інших наук було виділено мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний і оцінно-результативний елементи професійної підготовки студентів, а також отримано необхідний матеріал для повного розуміння сутності кожного елемента – складові підготовки, що у подальшому дозволило ефективно оцінити досліджуване явище – взаємодію суб'єктів професійної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізуємо докладніше кожен елемент.

Мотиваційно-цільовий елемент професійної підготовки майбутніх фахівців. Мета професійної підготовки студентів визначає специфіку всіх її елементів, вона збагачує її зміст і робить особливо ціннісно значимим її результат, що виражається у підвищенні рівня полікультурної взаємодії суб'єктів професійної підготовки. Специфіка мети такої підготовки студентів припускає особливу взаємодію і взаємовплив педагога і студента: з одного боку, це мета, яку визначено педагогом, – підвищити самостійність майбутніх учителів, їхню конкурентноздатність, професіоналізм, допомогти конкретній особистості в її полікультурній взаємодії в соціумі [4: 9-10]; з іншого боку, це мета, що стоїть перед студентом, – активно включитися в професійну діяльність, опанувати відповідними знаннями, вміннями, навичками і досвідом, свідомо розвивати в собі такі позитивні якості особистості, як працьовитість, організованість, ініціативу, силу волі, дисциплінованість, акуратність, активність, цілеспрямованість, творчий підхід до справи, самостійність мислення. Вважаємо за необхідне підкреслити те, що суб'єкти професійної підготовки прагнуть не тільки включитися у навчальний процес, але й організувати міжкультурну взаємодію, щоб це позитивно вплинуло на процес становлення майбутнього фахівця.

Аналіз літератури з проблеми [5; 6: 201-209] дозволив визначити часткові **цілі**, що відповідають кожному з виділених нами провідних видів професійної підготовки:

- мета пізнавально-пошукового виду підготовки – пошук інформації, необхідної в самостійній діяльності для одержання творчого продукту, знайомство з основними принципами її відбору й обробки, пошук шляхів інноваційних ідей та їх наукового обґрунтування, використання наявного і набуття нового досвіду полікультурної взаємодії;
- мета дієво-практичного виду підготовки – практичне цілеспрямоване оволодіння вміннями і навичками міжкультурної взаємодії, а також інноваційним досвідом продуктивної самостійної діяльності, необхідними для одержання творчого продукту;
- мета продуктивно-творчого виду підготовки – цілеспрямоване формування досвіду полікультурної взаємодії, що включає систематизацію й узагальнення раніше засвоєних знань, умінь, навичок, пошук оригінального нестандартного рішення завдань, які виникають у процесі міжкультурної взаємодії, що вимагає винахідливості й інтуїції, отримання внутрішнього і зовнішнього продукту.

Усі часткові цілі професійної підготовки суб'єктів взаємопов'язані між собою. Їх взаємозв'язок виражається в єдності об'єктивних і суб'єктивних характерних рис.

Наповняючи мету полікультурним змістом, можна стверджувати, що професійна підготовка переслідує цілий ряд специфічних цілей, частина з яких відповідає вимогам особистісно орієнтованої освіти, а частина являє собою цілком оригінальні установки. Зокрема, цілями такої підготовки є:

- розвиток міжкультурної компетентності в кожного суб'єкта професійної підготовки – представника тієї або іншої культури (формування образу своєї культури, її основних цінностей, вироблення рефлексивного відношення до культурних феноменів та ін.);
- формування позитивних "Я- і Ми-концепцій" у всіх суб'єктів професійної підготовки;
- формування цінностей полікультурного суспільства і полікультурної компетентності (ціннісного відношення, вмінь і реального досвіду взаємодії з представниками інших культур, обміну цінностями, ідеями і встановлення рівноправних відносин);

- досягнення оптимальних для кожного індивіда та його культурної ідентичності результатів, а також оптимального розвитку й інтеграції культури в цілому в процесі професійної підготовки;
- формування перспективи існування і взаємодії різних культур у процесі професійної підготовки;
- набуття досвіду міжкультурної комунікації (у тому числі подолання міжкультурних протиріч і конфліктів) як основа визначення успішних життєвих і професійних стратегій.

У структурі діяльності **мотив**, що виникає на основі потреби, впливає з мети і тісно з нею зв'язаний [6: 191-195]. Забезпечення тісного взаємозв'язку мети і мотиву є необхідною передумовою для успішної реалізації професійної підготовки студентів у цілому, а також підготовки до полікультурної міжособистісної взаємодії.

Вивчення психолого-педагогічної літератури засвідчило, що дослідники розділяють мотивацію на зовнішню і внутрішню (В.Г. Агеев, Л.І. Божович, О.О. Леонтьєв та ін.), маючи на увазі джерело спонукання.

Зовнішня мотивація містить у собі мотиви, пов'язані з потребою в нових враженнях, активною допитливістю, дослідницьким інтересом до нової інформації.

Внутрішню мотивацію визначають мотиви, виражені у формі запитів, пов'язаних із прагненням до самоствердження, до творчого саморозвитку, самореалізації своїх здібностей через активну участь студентів у самостійній діяльності.

Безумовно, внутрішня і зовнішня мотивація взаємозалежні і взаємозамінні, і саме їхній синтез будемо надалі розглядати як продуктивну мотивацію.

Важливо відзначити, що мотивація має властивість динамічності, і це спричиняє зміну одного ведучого мотиву іншим у процесі цієї підготовки, згоди в полікультурному суспільстві.

Змістово-операційний елемент професійної підготовки. Розвиток мотиваційної сфери студентів, як показує аналіз наукової літератури, взаємозалежний зі **змістом**, через який він і здійснюється.

Зміст професійної підготовки студентів пов'язаний не тільки із систематизацією й узагальненням раніше засвоєного матеріалу з полікультурної взаємодії, а також з пошуком нестандартних рішень проблеми, теоретичною розробкою і створенням власного творчого продукту з наступним публічним захистом.

Наступною складовою професійної підготовки є **уміння** (обов'язковий елемент, так званий у педагогіці інструментарій діяльності, за допомогою якого відбуваються дії) [7]. Наявність операцій – умінь вкрай необхідні для того, щоб міжкультурна взаємодія відбулася, без них неможливо вирішувати поставлені завдання.

Крім того, професійна підготовка студентів сприяє розвитку вмінь набуття інформації і швидкого орієнтування в її великому потоці, а також умінь виділяти найбільш цінне, умінь порівнювати, зіставляти отримані знання, тобто вмінь, що сприяють одержанню продукту взаємодії.

Професійна підготовка студентів дозволяє, крім названих вище дій, також виділити умінь реалізувати на практиці отримані теоретичні знання, вмінь їх комбінувати, використовувати комплексно, систематизувати й узагальнювати раніше засвоєні способи дії, вмінь здобувати навички і досвід самостійного рішення проблем, що виникають у полікультурній взаємодії.

Продуктивно-творча професійна підготовка студентів пов'язана з уміньми розробляти і конструювати творчі ідеї; вміньми вибирати з них найбільш значущі; вміньми реалізовувати елементи творчості у взаємодії з наступною самооцінкою.

Звершується професійна підготовка, як і будь-яка інша діяльність, **результатом**. За її результатами ми можемо перевірити правильність та ефективність поставленої мети саме в результаті узгодження мети, мотивів, предметних дій, операцій, здібностей і можливостей особистості. Цілісна характеристика професійної підготовки потребує звернення до продуктивного підходу.

Відповідно до специфіки продуктивного підходу результатом професійної підготовки є внутрішній або зовнішній продукт.

Продуктом (результатом) пізнавально-пошукової професійної підготовки є самостійне оволодіння студентами методами наукового дослідження, пошук інноваційних ідей, ступінь самостійного засвоєння нового матеріалу, якість отриманих знань.

При характеристиці продукту такого виду підготовки використовується: тестування (на основі програм, створених самостійно студентами), індивідуальна бесіда, що дозволяє визначити щире відношення студента до досліджуваної проблеми, виявити можливі причини труднощів, що виникають, і розробити програму з їх подолання, рефлексія, що дозволяє студентам охарактеризувати з свого боку якість продукту (результату), вносити необхідні корективи в індивідуальні плани навчання полікультурної взаємодії.

Продуктом і результатом дієво-практичної професійної підготовки студентів є досвід самостійного використання теоретичних знань на практиці, використання у своїй роботі елементів дослідницької і творчої діяльності, навички позитивного спілкування і взаємодії з колегами по роботі і викладачами.

Важливою у цьому напрямі є організація творчих практичних робіт з індивідуальних карток, тематичного тестування, індивідуальних бесід студентів з викладачем.

Продуктивно-творча підготовка студентів є пріоритетною у навчальному процесі, тому що саме на цьому етапі відбувається практична реалізація проектів створення власних творчих продуктів.

При цьому необхідним є проведення презентацій, заліків, на яких студенти представляють свої творчі доробки та проекти, доводять актуальність обраної ними теми дослідження, діляться своїми висновками і зауваженнями з проведеної роботи, підводять підсумки досягнення поставлених цілей, аналізують причини можливих невдач у полікультурній взаємодії.

Як уже відзначалося вище, відповідно до специфіки продуктивного підходу, результат кожного виду професійної підготовки студентів фіксується в характеристиці, яку складають спільно викладач зі студентом. Характеристика заноситься в індивідуальний план навчання студента, і за її змістом робиться висновок про отриманий результат (продукт) діяльності студента.

Проведений аналіз дозволяє простежити певні тенденції: зміни одного з елементів професійної підготовки студентів спричиняє зміни у всіх інших елементах, тобто професійна підготовка студентів характеризується взаємозв'язком її елементів, що виключає можливість розриву структурних елементів і підкреслює головну ознаку системи професійної підготовки студентів – її цілісність.

Аналіз, осмислення та систематизація зібраного матеріалу дозволяють розглянути професійну підготовку студентів з позицій полікультурного підходу як процес, що включає мотиваційно-цільовий, змістово-операційний та оцінно-результативний елементи, а також її суб'єктів, що, вступаючи в полікультурну міжособистісну взаємодію, досягають гуманізації відносин між людьми, підвищують культурну ідентифікацію кожної особистості, залучають її до міжкультурного життя, розвивають інтеркультурну комунікацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Учеб. пособ. для пед. спец. высш. учеб. заведений.* – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Педагогика / Под ред. В.А. Сластенина. – М., 1997. – 512 с.
3. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. *Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания.* – Ростов н/Д: Творческий центр "Учитель", 1999. – 560 с.
4. Волик Л.В. *Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України.* – К., 2005. – 20 с.
5. Бойченко В.В. *Ідея полікультурності у змісті національної освіти // Науковий вісник Чернівецького університету: Педагогіка та психологія.* – Вип. 177. – Чернівці: Рута, 2003. – № 3-4. – С. 40-44.
6. Дубасенюк О.А. *Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога: Монографія.* – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. – 367 с.
7. *Формування виховних умінь майбутніх педагогів: Монографія / За ред. О.А. Дубасенюк та А.В. Іванченка.* – Житомир. держ. пед. ін-т, 1996. – 308 с.

Матеріал надійшов до редакції 21.12.2005 р.

Якса Н.В. Поликультурное содержание педагогической подготовки будущего учителя.

В статье рассматриваются современные подходы в педагогической литературе относительно подготовки будущих учителей к поликультурному межличностному взаимодействию. Проанализированы основные составные профессиональной подготовки: мотивационно-целевой, содержательно-операционный, результативный

Nataliya Yaksa. Polycultural content of prospective teacher pedagogical preparation.

The article deals with modern approaches in pedagogical literature to the content of preparation of prospective teachers for the polycultural individual interaction. The main components of professional preparation such as motive-goal, content-operational and result are analysed.